

באר התורה / הג'ר יעקב אשר פלדמן, מח"ס 'כתב משה' ושא"ס, ירושלים

פרשת פנחס - אבות פרק א משנה יד

"אם אין אני לי מי לי" - מאמר ב

אבות (פ"א מ"ד) הוא היה אומר¹ אם אין אני לי מי לי וכשאני לעצמי לעבוד אותי לצרכי גופי כי גם המה עבדו יתברך הם ואיך אבטל אותם מעבודתו: **ואמר 'וכשאני לעצמי' כלומר אף אם לא אשתמש ע"י אחרים אלא אני משתמש ע"י עצמי, מה אני כלומר אני הבל וריק**

ואני נחשב כאין לפי שלא נבראתי אלא לשמש את קוני, וכיון שאיני עושה מה שהיתה כוונת בריאתי אליה הרי אני הבל וריק, **וכיון שתכלית בריאתי היתה לעבוד תמיד, אם לא אעבוד אותו עכשיו בעוה"ז יהוא עולם המעשה אימתי אעבוד אותו כי בעולם הבא אי אפשר שהוא עולם הגמול ולא עולם המעשה, דכיון שאדם מת נעשה חפשי מן המצות** (נדה סא ב).

ואפשר לפרש עוד עם מה שאמר בספר הזוהר (הקדמה א ב) כי מלת מ"י הוא כינוי אליו יתברך וכמו שאמר בפסוק "מי ברא אלה" (מ כו) כי מ"י שהוא הש"י שהם חמשים שערי בינה ברא אלה. ובה אומר כי בהיות שאין אדם רואה חובה לעצמו כי קרוב אדם אצל עצמו, ולא כן יחשב ואשם אינו מכיר בחטאו לשוב אל אלהיו ולבקש רחמים על עונו, ולא זו הדרך הצריך לאדם רק צריך לו ליתן לב ולפשפש במעשיו ולראות מום שבו ולא להיות קרוב אצל עצמו אלא לזר יחשב לעצמו ואז יכיר חובותיו וישוב אל אלהיו וירחמיהו ואלהי אברהם יהיה בעזרו. **וזה שאמר 'אם אין אני לי' כלומר, אם אין אני קרוב אצל עצמי בלא מכיר מום שבי, אז הוא יתב' ידבק בי ויהיה בעזרי, וזה שכתוב מ"י שהוא הש"י לי יהיה קרוב לי, דכיון שאני לא הייתי קרוב לעצמי הוא יהיה קרוב לי. אבל כשאני קרוב אצל עצמי ואיני רואה חובה לעצמי אז מה אני, כלומר אני נחשב לכלום ואני הבל וריק כי אז הוא יתברך מתרחק ממני מדה כנגד מדה.**

וזה הדרך עצמו אפשר לאמרו באופן אחר וזה 'אם אין אני לי' לצרכי גופי בעיני העוה"ז רק לעבוד את בוראי, אז מ"י שהוא הש"י יהיה לי בעוזרי, אבל כשאני לעצמי וכל מגמתי לצורך גופי אז מה אני מהבל אמעט וכיון שאני מחוייב לעשות רצון קוני אם לא עכשיו אימתי כי לא תדע מה ילד יום ונקט מלת עכשיו ולא אמר ואם לא היום אימתי לומר כי אפי' היום בעצמו הוא בספק אם יחיה אם לאו כי בכל רגע הוא מעותד למיתה כי רגע ימותו ואין לו אלא שעתו ולכן אמר אם לא עכשיו אימתי:

והחסידי ז"ל כתב בשם הר"י שושן ז"ל 'אם לא עכשיו אימתי' לפי שהנני מחוייב לעבוד את אלהי כל ימי חיי מכלי חסרון כלל ולכן אם אתבטל רגע אחד מתי אשלם מה שחסרתי בו כי ראוי להתהלל ביום מחר כי הלואי יעמוד על עצמו ויפרע את שלו וכן אמר הפרה "כלו מעשיכם דבר יום ביומו" (שמות ה יג) ואל תתהללו ביום מחר, כי גם הוא מי התירו לכם, הלא אתם חייבים לעשות למחר כהיום, וא"כ אימתי תמלאו ותשלימו החסרון של היום, ונכון הוא:

עוד כתב הר"י שושן ז"ל וואם לא עכשיו אימתי שאם אנוח רגע זה יהיה עלי לטורח ולעסוק בתורה ברגע העתיד כי ההרגל על כל דבר שלטון עכ"ל:

והרב ר' משה אלשקאר ז"ל כתב 'אם אין אני לי מי לי' לפי שאין מי שיכריח לאדם לעשות טוב או רע והבחירה ביד האדם לכך אמר אם אין אני לי לא יש שר ומושל שיכריח אותי לדרך הטוב ואמר וכשאני לעצמי מה אני, כלומר זה שאני לעצמי ובבחייתי אין מי שיכריחני בזה מה אני, כמו "מה רב טובך" (תהלים לא כ), לפי שאני נחשב עי"ז יותר מהמלאכים, לפי שהמלאכים הם הכרחיים: **או יאמר אע"פ שאני מעורר את עצמי לעבודת השם יתברך איני יכול לעשות אלא מני אלף ממה שאני חייב לעשות לבורא שהפלא עמי הפלא ופלא. 'ואם לא עכשיו אימתי' לפי שימות האדם נחלקים לשלשה חלקים, זמן העמידה, זמן עליה, זמן ירידה ואם לא עכשיו בזמן העליה שהוא הבחירות וכ"ש בזמן העמידה והירידה אימתי. כמו שאמר בזוהר (ויקרא פז ב) בפסוק "מפני שיבה תקום" (קדושים יט לב) כלוי קודם בא זמן השיבה עכ"ל:**

ורבינו יונה ז"ל כתב 'אם לא עכשיו' בימי הנערות אימתי כי בימי הזקנה לא יוכל לעשות וכן אמר דוד המלך ע"ה "אשר בנינו כנטיעים מגודלים בנעוריהם" (תהלים קמד יב), ר"ל כי הנטע בעודו קטן יוכל לגדלו שיהיה עזו ישר ולא עקום אך אחר שגדל עקום קשה הוא לתקנו, כן האדם בעודו נער נקל הוא לסור מן הרע ולהיות גדל בדרך הטוב. אך אם הזקין ברשתו לא יוכל להניח דרכו הרע וכענין שנאמר "חונך לנער על פי דרכו גם כי יזקין לא יסור ממנה" (משלי כב) עכ"ל: **וה"ר מנחם לביט מאיר ז"ל כתב 'אם אין אני לי מי לי' שהבחירה בידו ואין עלי מכריח לי במעשיו, וכשאני לעצמי אף אם אתעסק במפעל הטוב שהוא לי לבדי איך יספיק לי עכ"ל:**

וה"ר מתתיה היצהרי ז"ל כתב 'אם אין אני לי' רמז אל זמן שעבר, כלומר מי לי בסבותי והתחלותי שיהיה לי שבתחלה אינו אלא בכח. וכשאני לעצמי רמז אל ההוה שיש לו מנגדים רבים ממקרי הזמן. וואם לא עכשיו אימתי רמז אל העתיד שאפשר שלא ישיגנו עכ"ל:

¹ ברע"ב (אבות פ"א מ"ב) בד"ה הוא היה אומר - כלומר כך היה מרגלא בפומיה תמיד. וכן ² מאמר זה כולו מדברי המדרש שמואל. כל ר' פלוני אומר, הוא היה אומר, שבמסכתא זו, פירושן היה רגיל לומר כן תמיד, עכ"ל.